

TÜRKÇE KARMAŞIK TÜMCE YAPISINDA NE-SÖZCÜKLERİNİN İNCELENMESİ*

Taylan AKAL**

Özet: Üretici dilbilgisi kuramı, ne-öbeklerinin Sesçil Yapıda veya Mantıksal Yapıda yer değiştirme özelliğine sahip olduklarını belirtir ve dilleri ne-taşıma dilleri ve ne-yapılarının yer koruduğu diller olarak sınıflandırır. Son yıllarda, ne-soru sözcüklerinin incelenmesinde konuşucuların algılarının dikkate alındığı psikodilbilimsel yöntemler de kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada, Türkçedeki karmaşık tümcelerde ne-soru sözcükleri, psikodilbilimsel bakış açısıyla incelenmiştir. Farklı ne-soru sözcüklerinin çalkalama özellikleri, tümleş yan tümcesi ekleri ve bunların farklı ne-soru sözcükleriyle olan etkileşimlerinin incelenmesi için anadili Türkçe olan katılımcılara yorumlama anketi uygulanmıştır. Çalışma sonunda, ne-sözcüklerinin farklı konumlarda bulunarak soru tümcesi oluşturabileceği, tümleş yantümcesi eklerinin ve farklı ne-sözcüklerinin de karmaşık tümcelerin algılanmasında farklılıklara yol açabileceği bulunmuştur.

Anahtar Sözcükler: ne-taşıma, ne-yer koruma, tümleş yantümcesi ekleri, çalkalama

The Analysis of wh-words in Turkish complex sentence structure

Abstract: Generative grammar indicates that wh-phrases have the movement properties either at the Phonetic or Logical Form and distinguishes languages as wh-movement and wh-in-situ languages. In recent years, psycholinguistic methods, taking the interpretations of speakers into consideration, are being used in analyzing the wh-phrases. In this study, wh-words in Turkish complex sentence structure are analyzed through a psycholinguistic point of view. An interpretation questionnaire was applied to the participants in order to investigate the scrambling properties of different wh-words, the complement clause markers and their interactions with various wh-words. In the end, it is found that wh-words may form questions in different syntactic positions; complement clause markers and different wh-words may cause differences in the interpretations of complex sentences in Turkish.

Key words: wh-movement, wh-in-situ, complement clause markers, scrambling

1.Giriş

1.1. Türkçe ne-yapıları

Dil yapılarının işleyişlerinin ortaya çıkartılmasında son yıllarda psikodilbilimsel yöntemin kullanılmaya başlandığını görmek mümkün. Bu yöntemde gerçek dil kullanıcılarının dil sezgilerinden faydalanılarak sonuca ulaşılmaktadır. Dil sürçmeleri ve fiziksel beyin hasarlarının gözlenmesi, psikodilbilimsel yöntemin

* Bu çalışma 2007 yılında tamamlanmış olan “A psycholinguistic approach to wh-constructions in Turkish” adlı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

** Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi.

uzunca bir süredir kullandığı veri sağlayıcılar olmuşken, teknolojik gelişmenin yardımıyla da beyin dalgalarının ölçümünü ve gözlenmesini sağlayan fMRI yöntemi de, psikodilbilimsel çalışmalarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayılan yöntemler dışında, yine gerçek dil kullanıcılarının sezgilerini dikkate almayı sağlayan bir yöntem olan anketle veri toplama yöntemi de psikodilbilimsel çalışma alanının bir parçası olmuştur. Popiel and McRae (1988), Cenoz (1997), Vincenzi and Job (1993), Yarar (2005), Emeksiz (2006), Lieberman and Aoshima (2006) bu yöntemi kullanan çalışmalara sadece birkaç örnektir.

Bu çalışmada da, anadili Türkçe olan deneklerin, anket yardımıyla tümce algılama ve yorumlama sonuçlarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Dönüşümsel-üretici dilbilgisi kuramında dillerin ne-yer-koruyan (*wh-in-situ*) ve ne-hareket eden (*wh-movement*) diller olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir. Aslında her iki türde de hareket mevcuttur ancak hareketin yüzeysel yapıda ya da görünmeyen mantıksal yapıda (Logical Form – LF) olması bu farkı yaratır. Türkçede ne-soru sözcüklerinin soru tümceleri oluşturmak için yüzeysel yapıda zorunlu bir harekete gereksinim duymadıkları kabul edilmektedir, dolayısıyla Türkçe, ne-soru sözcüklerinin yer koruduğu bir dil olarak adlandırılır (Özsoy, 1996; Uzun, 2000, Akar, 2001).

(1) Ahmet dün İstanbul'a gitti.

(2) Ahmet dün nereye gitti?

Türkçe örnekte görüldüğü gibi ifade belirten tümce (1), soru belirten tümceye (2) çevrildiğinde, sorulan (*İstanbul*) ve yerine gelen soru sözcüğünün (*nereye*) yüzeysel yapıda aynı yerde oldukları görülür. Bunu yanı sıra, Türkçede soru sözcüğünün en doğal yeri eylem öne olarak kabul edilmektedir (Akar, 1990, 2001; Kural, 1992). Ne-soru sözcüklerini yapısal özelliklerine göre ne-belirticimsisi (*wh-adjunct*) ve ne-katılanı (*wh-argument*) olarak sınıflandırmak da mümkündür ve bu ayırım seçimsel özelliklere göre ne-soru sözcüklerinin davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Bu çalışmada bu ayırma göre kullanılan ne soru sözcüklerinin dağılımı aşağıdaki gibidir:

ne-belirticimsisi: ne zaman, neden, kiminle

ne-katılanı: neyi

1.2. Türkçede Çalkalama:

Türkçe çalkalama özelliğine sahip bir dil olarak betimlenmiştir (Erguvanlı, 1984; Akar 1990; Uzun, 2000; Miyagawa, 2003; Kornfilt, 2003). Ne-soru sözcüklerinin Türkçede tümce içi yer değişimlerinin de çalkalama özelliğinin bir sonucu olduğu ifade edilir (Özsoy, 1996; Arslan, 1999; Akar, 2001; Görgülü, 2006).

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma;

- Tümleş yan tümcesi ekleri olan –mA ve –Dik ile, farklı ne-soru sözcüklerinin, tümce algılamadaki etkileşimini ve rolünü,

TÜRKÇE KARMAŞIK TÜMCE YAPISINDA NE-SÖZCÜKLERİNİN İNCELENMESİ

- Farklı ne-soru sözcüklerinin, tümcelerin algılanmasında farklılık (soru ya da ifade) yaratıp yaratmadığını,
  - Yer değiştiren soru sözcüklerinin, tümcelerin yine soru ya da ifade olarak algılanmasında etkili olup olmadığını;
- ortaya çıkartmayı amaçlamaktadır.

3. Yöntem

Çalışmada kullanılan yöntem anadili Türkçe olan katılımcıların farklı ne-soru sözcüklerini farklı sözcük dizilişlerinde içeren karmaşık tümcelerle ilgili sezgilerini (soru belirten tümce, ifade belirten tümce, hem soru hem ifade belirten tümce, kurulamaz tümce) kapalı uçlu veri toplama aracıyla ölçmek ve çıkan sonuçları dönüşümsel-üretici dilbilgisi kuramı çerçevesinde tartışmayı içermektedir.

3.1. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı toplam 42 tümceden oluşan ankettir. Anketteki tümcelerin 32 adeti ne-soru sözcüğü içerirken, diğer 10 tümce herhangi bir ne-soru sözcüğü içermemektedir. Tümceler oluşturulurken, dört sözcük dizilişi, dört farklı ne-soru sözcüğü ve iki farklı tümleş yan tümcesi eki kullanılmıştır (4x4x2=32 ne-soru sözcüğü içeren tümce + 10 tümce = 42).

3.2. Katılımcılar

Anket toplam 69 deneye uygulanmıştır. Denekler Hacettepe Üniversitesi öğrencileridir ve üç farklı bölümden seçilmişlerdir (28 Bilgi Belge Yönetimi 2.sınıf öğrencisi, 26 Sosyoloji Bölümü son sınıf öğrencisi ve 15 Felsefe Bölümü 1. sınıf öğrencisi). Tüm deneklerin anadili Türkçedir. Deneklerin cinsiyeti, yaşı ya da sosyo-ekonomik farklılıkları göz önünde bulundurulmamıştır.

4. Bulgular ve Tartışma

4.1. Araştırma Sorusu.1: Türkçe tümleş yan tümcesi ekleri olan -mA ve -DİK ile farklı ne-soru sözcüklerinin etkileşiminin, tümce algılamadaki rolü. Bu araştırma sorusunun cevaplanmasına yönelik olarak dört tablo (tablo 1, tablo 2, tablo 3, tablo 4) incelenmiştir.

Ne-sözcüğü – Özne1 – Özne2 – Evlem2 – Evlem1								
	Soru	İfade	-mA		Soru	İfade	-DİK	
			İkianlam	Kurulamaz			İkianlam	Kurulamaz
Ne	46	6	13	4	52	5	10	2
Zaman	%66.6	%8.6	%18.8	%5.7	%75.3	%7.2	%14.4	%2.8
Neden	62	2	2	3	49	9	11	-
	%89.8	%2.8	%2.8	%4.3	%71	%13	%15.9	
Kiminle	33	10	17	9	27	11	19	12
	%47.8	%14.4	%24.6	%13	%39.1	%15.9	%27.5	%17.3
Neyi	39	7	10	13	32	6	17	14
	%56.5	%10.1	%14.4	%18.8	%46.3	%8.6	%24.6	%20.2

Tablo.1-Tümleş Yantümcesi Eklerinin Ne-soru sözcükleriyle 1.Sözcük Dizilişindeki Etkileşimi (n=69)

Ne zaman	-mA $\chi^2=96.42$, df=3, p<.01;	-dlk $\chi^2=138,07$, df=3, p<.01
Neden	-mA $\chi^2=224.51$, df=3, p<.01	-dlk $\chi^2=93.71$, df=3, p<.01
Kiminle	-mA $\chi^2=31.104$, df=3, p<.01	-dlk $\chi^2=13.88$, df=3, p<.01

Neyi -mA $\chi^2=53.96$, $df=3$, $p<.01$ -dlk $\chi^2=29.81$, $df=3$, $p<.01$

Tablo.1’de görüldüğü üzere birinci sözcük dizilişinde (Ne-sözcüğü – Özne1 – Özne2 – Eylem2 – Eylem1) tüm tümceler (örneğin 3, 4, 5 ve 6) soru olarak algılanmış ve farklı tümleş yan tümcesi eki kullanımı algı farklılığı yaratmamıştır.

(3) Ne zaman Ayşe Ali’nin geldiğini/gelmesini söyledi

(4) Neden Ayşe Ali’nin geldiğini/gelmesini söyledi

(5) Kiminle Ayşe Ali’ni geldiğini/gelmesini söyledi

(6) Neyi Ayşe Ali’nin yapmasını/yaptığını söyledi

(3, 4, 5, ve 6) numaralı tümceler tümünde katılımcılar istatistiki anlamda farklı olacak şekilde, hem -mA, hem de -Dlk yantümce ekleri kullanılarak üretilen tümceler tümünde ‘soru’ yorumu çıkartmışlardır.

Özne1 – Ne-sözcüğü – Özne2 – Eylem2 – Eylem1								
		-mA			-Dlk			
		İkianlam	Kurulamaz			İkianlam	Kurulamaz	
	Soru	İfade			Soru	İfade		
Ne	46	6	16	1	35	5	28	1
Zaman	%66.6	%8.6	%23.1	%1.4	%50.7	%7.2	%40.5	%1.4
Neden	53	4	10	2	36	18	15	-
	%76.8	%5.7	%14.4	%2.8	%52.1	%26	%21.7	-
Kiminle	34	9	20	6	16	28	18	7
	%49.2	%13	%28.9	%8.6	%23.1	%40.5	%26	%10.1
Neyi	41	11	11	6	33	14	22	-
	%59.4	%15.9	%15.9	%8.6	%47.8	%20.2	%31.8	-

Tablo.2-Tümleş Yantümcesi Eklerinin Ne-soru sözcükleriyle 2.Sözcük Dizilişindeki Etkileşimi (n=69)

Ne zaman	-mA $\chi^2=102.39$, $df=3$, $p<.01$	-dlk $\chi^2=70.96$, $df=3$, $p<.01$
Neden	-mA $\chi^2=146.41$, $df=3$, $p<.01$	-dlk $\chi^2=29.84$, $df=3$, $p<.01$
Kiminle	-mA $\chi^2=40.53$, $df=3$, $p<.01$	-dlk $\chi^2=18.67$, $df=3$, $p<.01$
Neyi	-mA $\chi^2=64.7$, $df=3$, $p<.01$	-dlk $\chi^2=23.55$, $df=3$, $p<.01$

Tablo 2 ne-soru sözcüğünün tümleş yantümcesinin belirleyici pozisyonunda bulunduğu sözcük dizilişine ilişkin bulguları içermektedir. Burada da tek bir istisnai durum dışında tümleş yantümceleri ekleri olan -mA ve -Dlk algılamada farklılık yaratmamıştır. Yalnızca *kiminle* soru sözcüğü -Dlk ile kullanıldığında (örnek 7’de görüldüğü gibi), deneklerin çoğunluğu bunu ifade belirten tümce olarak algılamıştır.

(7) Ayşe kiminle Ali’nin geldiğini söyledi

Bu bulgu üzerine yapılabilecek yorum ise, ne-belirtecimsisi ve ne-katlanımın her zaman aynı şekilde davranış göstermedikleridir. Çünkü, ne-soru sözcüğü, tümleş yantümcesinin belirleyici konumuna geldiğinde (Spec-CP), ne-belirtecimsisi olan *kiminle*, diğer ne-belirtecimsiler *ne zaman* ve *neden* ile üretilen tümceler (örneğin 8 ve 9) yorumlanmasına ilişkin ortaya çıkan sonuçlarla aynı sonucu vermemiştir. *Ne zaman* ve *neden* üstte bahsedilen konumlarda bulunurken denekler tarafından ilgili tümceler soru *tümcesi* olarak algılanmıştır.

(8) Ayşe ne zaman Ali’nin gelmesini/geldiğini söyledi

TÜRKÇE KARMAŞIK TÜMCE YAPISINDA NE-SÖZCÜKLERİNİN İNCELENMESİ

(9) Ayşe neden Ali'nin gelmesini/geldiğini söyledi

Özne1 — Özne2 – Ne-sözcüğü - Eylem2 – Eylem1								
	-mA				-DİK			
	Soru	İfade	İkianlam	Kurulamaz	Soru	İfade	İkianlam	Kurulamaz
Ne	31	17	17	4	11	42	16	-
Zaman	%44.9	%24.6	%24.6	%5.7	%15.9	%60.8	%23.1	
Neden	34	16	14	5	18	31	19	1
	%49.2	%23.1	%20.2	%7.2	%26	%44.9	%27.5	%1.4
Kiminle	30	17	19	3	12	42	15	-
	%43.4	%24.6	%27.5	%4.3	%17.3	%60.8	%21.7	
Neyi	24	21	19	5	16	33	16	4
	%34.7	%30.4	%27.5	%7.2	%23.1	%47.8	%23.1	%5.7

Tablo.3-Tümleş Yantümcesi Eklerinin Ne-soru sözcükleriyle 3.Sözcük Dizilişindeki Etkileşimi (n=69)

Ne zaman	-mA $\chi^2=30.74$, df=3, p<.01	-dik $\chi^2=54.71$, df=3, p<.01
Neden	-mA $\chi^2=37.15$, df=3, p<.01	-dik $\chi^2=38.40$, df=3, p<.01
Kiminle	-mA $\chi^2=30.93$, df=3, p<.01	-dik $\chi^2=52.29$, df=3, p<.01
Neyi	-mA $\chi^2=17.84$, df=3, p<.01	-dik $\chi^2=35.96$, df=3, p<.01

Tablo 3, birinci araştırma sorusuna yönelik en çarpıcı bulguların elde edildiği veriyi sunar. Bu tabloda 3. sözcük dizilişine ilişkin sonuçlar verilmiştir. Bu dizilişte ne-soru sözcüğü yantümecenin içindedir. Yukarıda da görüldüğü gibi iki tümleş yantümcesi eki -mA ve -DİK kesin bir algılama ve yorumlama farklılığına sebep olmuştur. -mA ile kurulan tümceler (örneğin, 10, 11, 12 ve 13) denekler tarafından soru tümceleri olarak algılanırken, -DİK ile kurulanlar (örneğin, 14, 15, 16 ve 17) ifade belirten tümce olarak algılanmıştır.

- (10) Ne zaman Ayşe Ali'nin gelmesini söyledi (14) Ne zaman Ayşe Ali'nin geldiğini söyledi
 (11) Neden Ayşe Ali'nin gelmesini söyledi (15) Neden Ayşe Ali'nin geldiğini söyledi
 (12) Kiminle Ayşe Ali'nin gelmesini söyledi (16) Kiminle Ayşe Ali'nin geldiğini söyledi
 (13) Neyi Ayşe Ali'nin yapmasını söyledi (17) Neyi Ayşe Ali'nin yaptığını söyledi

Bu durum da -mA ve -DİK eklerinin oluşturdukları yantümecenin yapısal özelliğine yaptıkları etkiyle açıklanabilir. Kornfilt (2003)'e göre Türkçede, -mA ile kurulan tümleş yantümceleri belirleyici öbeğidir – BÖ (DP) ve ne-soru sözcüğü için uygun yere sahip değildir, fakat diğer taraftan -DİK ile kurulan tümleş yantümceleri tümleyici öbeğidir - TümÖ (CP) ve ne-soru sözcüğünü kendi yapıları içinde barındırabilirler. Bu sayede de tümleş içi soru tümcesi oluşturabilirler. Tabloda da görüldüğü gibi -DİK ile kurulan tümceler soru tümcesi oluşturamamış, fakat tümleş içi soru oluşturmuştur. -mA ile kurulan tümceler ise soru olarak algılanmıştır. Buna benzer bir durum Hintçede de görülmektedir (Bhatt, 2003).

Özne1 – Özne2 – Eylem2 – Ne-sözcüğü – Eylem1								
	Soru	-mA			-DİK			
		İfade	İkianlam	Kurulamaz	Soru	İfade	İkianlam	Kurulamaz
Ne	60	1	8	-	60	3	6	-
Zaman	%86.9	%1.4	%11.5	-	%86.9	%4.3	%8.6	-
Neden	54	3	9	3	56	4	8	1
	%78.2	%4.3	%13	%4.3	%81.1	%5.7	%11.5	%1.4
Kiminle	38	6	11	14	45	5	14	5
	%55	%8.6	%15.9	%20.2	%65.2	%7.2	%20.2	%7.2
Neyi	17	5	12	35	22	8	6	33
	%24.6	%7.2	%17.3	%50.7	%31.8	%11.5	%8.6	%47.8

Tablo.4-Tümleç Yantümcesi Eklerinin Ne-soru sözcükleriyle 4.Sözcük Dizilişindeki Etkileşimi (n=69)

Ne zaman	-mA $\chi^2=182.82$, df=3, p<.01	-dIk $\chi^2=181.14$, df=3, p<.01
Neden	-mA $\chi^2=153.22$, df=3, p<.01	-dIk $\chi^2=170.33$, df=3, p<.01
Kiminle	-mA $\chi^2=50.98$, df=3, p<.01	-dIk $\chi^2=90.9$, df=3, p<.01
Neyi	-mA $\chi^2=41.46$, df=3, p<.01	-dIK $\chi^2=40.67$, df=3, p<.01

Tablo 4'te ne-soru sözcüğünün 1.eylemin hemen önünde olduğu dizilişin sonuçları verilmektedir. Görüldüğü gibi bu dizilişte tümleç yantümcesi ekleri algılamada bir farklılık yaratmamıştır. *Ne zaman*, *neden* ve *kiminle* soru sözcükleriyle kurulan tümceler (örneğin, 18, 19 ve 20) soru tümceleri olarak algılanırken, *neyi* soru sözcüğünün ana eylem önu konumunda bulunduğu tümceler (örneğin 21) kurulamaz olarak belirtilmiştir.

(18) Ayşe Ali'nin gelmesini/geldiğini ne zaman söyledi

(19) Ayşe Ali'nin gelmesini/geldiğini neden söyledi

(20) Ayşe Ali'nin gelmesini/geldiğini kiminle söyledi

(21) *Ayşe Ali'nin yapmasını/yaptığını neyi söyledi

4.2. Araştırma Sorusu.2: Farklı ne-soru sözcükleri (ne-belirtecimsiler “*wh-adjuncts*” – ne-katılanlar “*wh-arguments*”) tümcelerin algılanmasında farklılık (soru - ifade) yaratmakta mıdır? Bu araştırma sorusunun cevaplanmasına yönelik dört tablo (tablo 5, tablo 6, tablo 7, tablo 8,) incelenmiştir. Bu dört tabloda tümleç yantümcesi ekleri dikkate alınmamıştır ve bu sebeple her tabloda veri sağlayan tümce sayısı 138'dir.

Ne-sözcüğü – Özne1 – Özne2 – Eylem2 – Eylem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ne Zaman	98	11	23	6
	%71	%8	%16.7	%4.3
Neden	111	11	13	3
	%80.4	%8	%9.4	%2.2
Kiminle	60	21	36	21
	%43.5	%15.2	%26.1	%15.2
Neyi	71	13	27	27
	%51.4	%9.4	%19.6	%19.6

Tablo.5- Ne-soru Sözcüklerinin 1.Sözcük Dizilişindeki Etkileri

(n=138)

TÜRKÇE KARMAŞIK TÜMCE YAPISINDA NE-SÖZCÜKLERİNİN İNCELENMESİ

Ne zaman - $\chi^2 = 116.08$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi] Kiminle - $\chi^2 = 24.41$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]
Neden - $\chi^2 = 164.84$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi] Neyi - $\chi^2 = 39.92$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]

Tablo 5'te 1.sözcük dizilişine göre ne-soru sözcüklerinin tümleş yantümcesi ekleri göz önünde bulundurulmadan değerlendirilmesi verilmektedir. Tabloda görüldüğü üzere, ne-soru sözcükleri tümcelerin (örneğin, 22, 23, 24 ve 25) başına yerleştirildiğinde deneklerin algılamalarında farklılığa yol açmamıştır. Dört soru sözcüğü için de en sıklıkla seçilen algılama türü soru ifadesidir.

- (22) Ne zaman Ayşe Ali'nin geldiğini/gelmesini söyledi
(23) Neden Ayşe Ali'nin geldiğini/gelmesini söyledi
(24) Kiminle Ayşe Ali'ni geldiğini/gelmesini söyledi
(25) Neyi Ayşe Ali'nin yapmasını/yaptığını söyledi

Akar (2001) Türkçe ne-soru sözcükleri için *eylem öbeği içi* ve *eylem öbeği dışı* olmak üzere bir ayırım yapar. Bu ayırma göre *ne zaman* eylem öbeği içinde bulunabilen bir ne-soru sözcüğüdür ve eylem öbeği dışında bulunabilen *neden* gibi eylem öbeği dışına çıkamaz.

- (26) */? [S'[SPEC Ne zaman] [S'[NP Aslı] [VP *ti* gitti]]]
When Aslı go-Past
(27) [S'[SPEC Neden] [S'[NP Hakan] [VP Aslı'yı hergün arıyor]]]
Why Hakan Aslı-Acc everyday call-Prog
(Akar, 2001:72)

(26)'da verilen tümce dilbilgisel değildir, çünkü EÖ içi olan *ne zaman* eylem öbeği dışına çıkmıştır. (27) ise dilbilgiseldir, çünkü *neden* zaten EÖ dışı bir eylemdir ve eylem öbeği dışına çıkmasında bir sakınca yoktur. Tablo 5'ten elde edilen veriler *ne zaman* soru sözcüğünün Türkçe karmaşık tümce yapısında eylem öbeği dışına çıkabildiğini göstermektedir. Buna göre, ne-soru sözcükleri Türkçe basit ve karmaşık tümce yapısı içerisinde farklı davranış özellikleri sergileyebilmektedir.

Öznel – Ne-sözcüğü – Öznel2 – Evlem2 – Evlem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ne Zaman	81	11	44	2
	%58.7	%8	%31.9	%1.4
Neden	89	22	25	2
	%64.5	%15.9	%18.1	%1.4
Kiminle	50	37	38	13
	%36.2	%26.8	%27.5	%9.4
Neyi	74	25	33	6
	%53.6	%18.1	%23.9	%4.3

Tablo.6-Ne-soru Sözcüklerinin 2.Sözcük Dizilişindeki Etkileri (n=138)
Ne zaman - $\chi^2 = 81.15$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi] Kiminle - $\chi^2 = 15.11$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]
Neden - $\chi^2 = 89.89$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi] Neyi - $\chi^2 = 51.78$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]

Tablo 6, 2.sözcük dizilişinin sonuçlarını sunmaktadır. Bu dizilişte ne-soru sözcüğü tümleş yantümcesinin belirleyici konumundadır (Spec-CP). Bu konumda denekler tüm tümceleri (örneğin, 28, 29, 30 ve 31) soru tümceleri olarak

algılamışlardır. Buradan elde edilebilecek bir sonuç da tüm soru sözcüklerinin ne-belirticimsisi ya da ne-katılanı ayrımı olmaksızın tümleş yantümcesinin belirleyici konumunda olduklarında soru ifadesi sağladıklarıdır. Soru sözcükleri arasında fark gözlenmemektedir.

(28) Ayşe ne zaman Ali'nin geldiğini/gelmesini söyledi

(29) Ayşe neden Ali'nin geldiğini/gelmesini söyledi

(30) Ayşe kiminle Ali'nin geldiğini/gelmesini söyledi

(31) Ayşe neyi Ali'nin yaptığını/yapmasını söyledi

Özne1 – Özne2 – Ne-sözcüğü – Eylem2 – Eylem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ne Zaman	42 %30.4	59 %42.8	33 %23.9	4 %2.9
Neden	52 %37.7	47 %34.1	33 %23.9	6 %4.3
Kiminle	42 %30.4	59 %42.8	34 %24.6	3 %2.2
Neyi	40 %29	54 %39.1	35 %25.4	9 %6.5

Tablo.7- Ne-soru Sözcüklerinin 3.Sözcük Dizilişindeki Etkileri

(n=138)

Ne zaman - $\chi^2 = 33.40$, $df=3$, $p<.01$ [İfade belirten tümce]
 Neden - $\chi^2 = 26.93$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]
 Kiminle - $\chi^2 = 34.63$, $df=3$, $p<.01$ [İfade belirten tümce]
 Neyi - $\chi^2 = 22.28$, $df=3$, $p<.01$ [İfade belirten tümce]

Soru sözcüğünün yantümce içinde konumlandığı 3.sözcük dizilişinde *neden* soru sözcüğüyle kurulan tümcelerin algılanmasında bir farklılık olduğu gözlemlenmiştir. Diğer üç soru sözcüğüyle kurulan tümceler (örneğin 32, 33 ve 34) ifade belirten tümce olarak algılanırken, *neden* ile kurulan tümceler (örneğin 35) soru tümceleri olarak algılanmışlardır.

(32) Ayşe Ali'nin ne zaman gelmesini/geldiğini söyledi

(33) Ayşe Ali'nin kiminle gelmesini/geldiğini söyledi

(34) Ayşe Ali'nin neyi yapmasını/yaptığını söyledi

(35) Ayşe Ali'nin neden gelmesini/geldiğini söyledi

Bu veriyi temel alarak, soru sözcüklerinin yantümce içine konumlandıklarında ne-belirticimsisi ve ne-katılanı ayrımında bir tutarlılık gözlemlenmediği sonucuna varılabilir. Çünkü ne-belirticimsisi olarak nitelenen *neden* diğer ne-belirticimsiler gibi davranmamış, farklı bir algılamaya sebep olmuştur. Türkçede *neden* soru sözcüğünün istisnai bir durum oluşturduğu daha önce de vurgulanmıştır (Ko, 2003). Ayrıca, Bayer (2006) *neden* soru sözcüğünün hem Japonca hem de Fransızca istisnai bir durumunun olduğunu vurgulamıştır. Bu bakımdan bu soru sözcüğünün istisnai durumunun evrensel bir nitelik gösterdiği tartışılabilir durumdadır.

TÜRKÇE KARMAŞIK TÜMCE YAPISINDA NE-SÖZCÜKLERİNİN İNCELENMESİ

Özne1 – Özne2 –Eylem2 – Ne-sözcüğü – Eylem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ne Zaman	120 %87	4 %2.9	14 %10.1	-
Neden	110 %79.7	7 %5.1	17 %12.3	4 %2.9
Kiminle	83 %60.1	11 %8	25 %18.1	19 %13.8
Neyi	39 %28.3	13 %9.4	18 %13	68 %49.3

Tablo.8-Ne-soru Sözcüklerinin 4.Sözcük Dizilişindeki Etkileri (n=138)

Ne zaman	- $\chi^2 = 182.17$, $df=3$, $p<.01$	[Soru tümcesi]
Neden	- $\chi^2 = 161.50$, $df=3$, $p<.01$	[Soru tümcesi]
Kiminle	- $\chi^2 = 67.75$, $df=3$, $p<.01$	[Soru tümcesi]
Neyi	- $\chi^2 = 39.53$, $df=3$, $p<.01$	[Kurulamaz]

Tablo 8’de soru sözcüğünün 1.eylem önu konumundayken elde edilen algılama sonuçları verilmiştir. Bu tabloda soru sözcükleri ayrımı bakımından en çarpıcı sonuçların elde edildiğini söylemek mümkündür. Üç ne-belirticimsisi olan *ne zaman*, *neden* ve *kiminle* ile kurulan tümceler denekler tarafından soru ifade eden tümceler olarak algılanırken (örneğin 36, 37 ve 38), ne-katılanı olan *neyi* ile kurulan tümceler kurulamaz olarak belirlenmiştir (örneğin 39).

- (36) Ayşe Ali’nin gelmesini/geldiğini ne zaman söyledi
(37) Ayşe Ali’nin gelmesini/geldiğini neden söyledi
(38) Ayşe Ali’nin gelmesini/geldiğini kiminle söyledi
(39) *Ayşe Ali’nin yapmasını/yaptığını neyi söyledi

Aslında Türkçede *neyi* soru sözcüğünün basit tümcelerde eylem önu konumunda bulunması herhangi bir soruna yol açmamaktadır.

- (40) [S [NP Satı] [VP *ti* Satılmış’a neyi satacak]]
Sati Satılmış-Dat what-Acc sell-Fut

Akar (2001:67)

Fakat tablo 8’de de görüldüğü gibi Türkçe karmaşık tümce yapısında *neyi* soru sözcüğü 1.eylem önünde bulunduğu anlamsal olarak bir sorun ortaya çıkmaktadır. Türkçedeki belirtme durumu eylem tarafından atanmaktadır (Kornfilt, 1994). *Neyi* bir ne-katılanıdır. Karimi (2005)’e göre ne-katılanı BÖ (DP) gibi davranır ve durum ekine ihtiyacı vardır. Açıkça görüldüğü üzere *neyi* ne-katılanı belirtme durum eki taşımaktadır, bu durum eki de bu çalışmada kullanılan tümceler içerisindeki 2.eylem olan *yap-* tarafından atanmaktadır.

Tümce (41) de bu değerlendirmeyi desteklemektedir. (41)’de görüldüğü gibi *neyi* sözcüğündeki belirtme durumu ikinci eylem (*pişir-*) tarafından atanır (Arslan, 1999).

(41) [Tolga [Ayşe-nin ne-yi nasıl pişir-diğ-in] i biliyor]
 Tolga Ayşe-Gen what-Acc how cook-Nm-Poss-Acc know-Prog
 (Arslan, 1999:62)

(42) *Ayşe Ali'nin yapmasını/ yaptığını neyi söyledi
 Ayşe Ali-Gen do-SC-3rd-Sg-Acc /do- IC-3rd-Sg-Acc what-Acc say-Past

(42) anket tümcesidir. Denekler tarafından kurulamaz bulunmuştur ve bu bulgu da Kornfilt (1994, 2001), Akar (1990) ve Arslan (1999)'ı destekler niteliktedir. *Neyi*'deki durum eki 2.eylem olan *yap-* tarafından atanmıştır. *Neyi* eylem öbeği içinden çıkıp öbek ardına gittiği için de anlamsal olarak sorun yaratmıştır. Sonuç olarak ne-belirticimsiler ve ne-katılanlar arasında çalkalama bakımından farklılık olduğu tablo 8'deki veriler doğrultusunda da açıkça görülmektedir. Ne-belirticimsiler karmaşık tümce yapısında daha serbest hareket edebilirken, ne-katılanı olan *neyi* bağlı bulunduğu 2.eylemin ardına geçememektedir.

4.3. Araştırma Sorusu.3: Yer değiştiren soru sözcükleri tümcelerin algılanmasında (soru ya da ifade) etkili midir? Bu araştırma sorusunun yanıtlanması için 4 tablo (tablo 9, tablo 11, tablo 13, tablo 15) incelenmiştir.

Ne-sözcüğü – Özne1 – Özne2 – Eylem2 – Eylem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
NE-Ö1-Ö2-E2-E1	340	56	99	57
	%61.5	%10.1	%17.9	%10.3

Tablo.9-Tümcelerin 1.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (n=552) $\chi^2= 72.82$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]

Tablo.9, 1.sözcük dizilişini, yani ne-soru sözcüğünün tümcenin başına geldiği durumdaki algılanmaları yansıtmaktadır. Bu dizilişteki tümceleri (43 ve 44. tümceler) deneklerin çoğunluğunun soru tümcesi olarak algıladığı görülmektedir.

(43) Ne zaman/Neden/Kiminle Ayşe Ali'nin gelmesini/geldiğini söyledi

(44) Neyi Ayşe Ali'nin yapmasını/yaptığını söyledi

Bu sonuç bize daha önce Türkçe tümcelerdeki soru sözcüğünün yeri ile ilgili belirtilmiş olan gerçeklere bazı eklemelerde bulunabileceğimizi gösterir. Şöyle ki, Türkçe soru tümcelerinde soru sözcüklerinin en doğal yerinin eylem önü yer olduğu belirtilmektedir (Kural, 1992; Arslan, 1999; Akar, 1990, 2001). Ayrıca, Arslan (1999) Türkçe basit tümcelerde soru sözcüğünün tümce başında bulunamayacağını belirtir. Tablo 9'dan elde edilen sayısal veriler deneklerin büyük çoğunluğunun tümceleri soru belirten tümceler olarak algıladığını gösterir ki, bu sonuç da Türkçe karmaşık tümce yapısı içinde, ne-soru sözcüklerinin tümce başında da bulunabileceğini açıkça göstermektedir.

	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
NE-Ö1-Ö2-E2-E1 (-mA)	180	25	42	29
	%65.2	%9	%15.2	%10.5

TÜRKÇE KARMAŞIK TÜMCE YAPISINDA NE-SÖZCÜKLERİNİN İNCELENMESİ

NE-Ö1-Ö2-E2-E1 (-DİK)	160	31	57	28
	%57.9	%11.2	%20.6	%10.1

Tablo.10-Tümcelerin 1.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (Tümleç Yantümcesi Eklerinin Etkisi Dikkate Alınarak) (n=276)

Ne-sözcüğü-Özne1-Özne2-Eylem2-Eylem1 (-mA) - $\chi^2 = 87.13$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]
 Ne-sözcüğü-Özne1-Özne2-Eylem2-Eylem1 (-dik) - $\chi^2 = 60.55$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]

Bu dizilişte, farklı yapıda olan eklerle kurulmuş tümcelerin algılanmasında bir farklılık gözlenmediği açıktır.

Özne1 – Ne-sözcüğü – Özne2 – Eylem2 – Eylem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ö1-NE-Ö2-E2-E1	294	95	140	23
	%53.2	%17.2	%25.3	%4.1

Tablo.11-Tümcelerin 2.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (n=552) $\chi^2 = 51.70$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]

Tablo 11’de, 2.sözcük dizilişinin sayısal sonuçları verilmektedir. Bu dizilişte ne-soru sözcüğü yantümcenin belirleyicisi (Spec-CP) konumundadır. Tabloda görüldüğü gibi deneklerin büyük bir kısmı tümceleri soru ifade eden tümceler olarak algılamışlardır. Bu sonuca göre, Türkçe karmaşık tümce yapısında ne-soru sözcükleri, tümleç yantümcesinin belirleyici konumunda bulunmaları durumunda soru tümceleri oluşturabilmektedir (Örneğin 45 ve 46). Bir başka deyişle, Türkçe karmaşık tümce yapısında soru tümcesi oluşturmanın bir yolu da, ne-soru sözcüklerinin tümleç yantümcesinin belirleyicisi konumunda bulunmalarıdır.

(45) Ayşe ne zaman/neden/kiminle Ali’nin gelmesini/geldiğini söyledi

(46) Ayşe kiminle Ali’nin gelmesini/geldiğini söyledi

	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ö1-NE-Ö2-E2-E1(-mA)	174	30	57	15
	%63	%10.8	%20.6	%5.4
Ö1-NE-Ö2-E2-E1(-DİK)	120	65	83	8
	%43.4	%23.5	%30	%2.8

Tablo.12-Tümcelerin 2.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (Tümleç Yantümcesi Eklerinin Etkisi Dikkate Alınarak) (n=276)

Özne1-Ne-sözcüğü-Özne2-Eylem2-Eylem1 (-mA) $\chi^2 = 81.95$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]
 Özne1-Ne-sözcüğü-Özne2-Eylem2-Eylem1 (-dik) $\chi^2 = 34.34$, $df=3$, $p<.01$ [Soru tümcesi]

Tablo 12’de, farklı iki tümleç yantümcesi ekinin tümcelerin algılanmaları üzerindeki rolü gösterilmiştir. Sayısal verilere göre bu iki farklı ek, tıpkı bir önceki dizilişte olduğu gibi, bu dizilişte de tümcelerin algılanması üzerinde farklılığa yol açmamıştır. Her iki ekle kurulan tümceler için de en fazla tercih edilen algılanma oranları, soru ifadesidir.

Özne1 – Özne2 – Ne-sözcüğü – Eylem2 – Eylem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ö1-Ö2-NE-E2-E1	176	219	135	22
	%31.8	%39.6	%24.4	%3.9

Tablo.13-Tümcelerin 3.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (n=552) $\chi^2 = 28.18, df=3, p<.01$ [İfade belirten tümce]

Tablo 13'te, 3.dizilişle kurulan tümcelerin algılanma sonuçları verilmiştir. Söz konusu tabloda sözcük diziminin algılamaya etkisi üzerindeki en çarpıcı sonuç elde edilmiştir. 3.dizilişte ne-soru sözcüğü yantümcenin içine yerleşmiş konumdadır ve elde edilen sayısal veriler deneklerin bu tümcelerin çoğunluğunu ifade belirten tümce olarak algıladığını göstermektedir. Bu farklılık tablo 14'te verilecek olan tümleş yantümcesi eki farklılığından kaynaklanmaktadır.

	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ö1-Ö2-NE-E2-E1 (-mA)	119 %43.1	71 %25.7	69 %25	17 %6.1
Ö1-Ö2-NE-E2-E1 (-DİK)	57 %20.6	148 %53.6	66 %23.9	5 %1.8

Tablo.14-Tümcelerin 3.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (Tümleş Yantümcesi Eklerinin Etkisi Dikkate Alınarak) (n=276)

Özne1-Özne2- Ne-sözcüğü-Eylem2-Eylem1 (-mA) $\chi^2 = 27.39, df=3, p<.01$ [Soru tümcesi]
 Özne1- Özne2- Ne-sözcüğü-Eylem2-Eylem1 (-dik) $\chi^2 = 55.04, df=3, p<.01$ [İfade belirten tümce]

Tablo 14'te görüldüğü üzere, -mA tümleş yantümcesi eki ile kurulan tümceler çoğunlukla soru (Örneğin 47 ve 48), -DİK tümleş yantümcesi eki ile kurulan tümceler (Örneğin 49 ve 50) ise çoğunlukla ifade belirten tümceler olarak algılanmıştır.

- (47) Ayşe Ali'nin ne zaman/neden/kiminle gelmesini söyledi
 (48) Ayşe Ali'nin neyi yapmasını söyledi
 (49) Ayşe Ali'nin ne zaman/neden/kiminle geldiğini söyledi
 (50) Ayşe Ali'nin neyi yaptığını söyledi

Bu durum, birinci araştırma sorusunun cevaplandığı bölümde de açıklandığı üzere, -mA tümleş yantümcesi eki ile kurulan yantümcenin, ne-sorusu barındırma özelliğinin olmaması, dolayısıyla da yantümce sorusu oluşturamamasıyla açıklanabilir. Öte yandan, -DİK tümleş yantümcesi eki ile kurulan tümceler, soru olarak algılanmıştır ve bu da -DİK tümleş yantümcesi ekiyle kurulan yantümcenin ne-sorusu barındırma özelliğine sahip olması ve dolayısıyla da yantümce sorusu oluşturabilmesiyle açıklanabilir. Bu durum sadece Türkçeye özgü bir durum değildir, Bengalce, Hintçe ve Almandada da görülebilen bir durumdur (Bayer, 1995; Sabel, 2001; Bhatt, 2003).

Özne1 – Özne2 –Eylem2 – Ne-sözcüğü – Eylem1				
	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ö1-Ö2-E2-NE-E1	352 %63.7	35 %6.3	74 %13.4	91 %16.4

Tablo.15-Tümcelerin 4.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (n=552) $\chi^2 = 82.21, df=3, p<.01$ [Soru tümcesi]

Tablo 15, ne-soru sözcüğünün 1.eylemin hemen önünde bulunduğu sözcük dizilişinin sonuçlarını verir (Örneğin 51 ve 52). Bu dizilişe göre denekler tarafından en fazla algılanan ifade türü sorudur.

TÜRKÇE KARMAŞIK TÜMCE YAPISINDA NE-SÖZCÜKLERİNİN İNCELENMESİ

(51) Ayşe Ali'nin gelmesini/geldiğini ne zaman/neden/kiminle söyledi

(52) Ayşe Ali'nin yapmasını/yaptığını neyi söyledi

Bu bölümde ele alınan dört sözcük dizilişi içinde, bu dizilişteki soru oranı tercihi en yüksek olan tercihtir. Bu da bize, basit tümce yapısında ileri sürüldüğü gibi (Kural, 1992; Arslan, 1999; Akar, 2001), Türkçe karmaşık tümce yapısında da ne-soru sözcüklerinin en fazla tercih edilen ve dolayısıyla en doğal olarak kabul edilebilecek yerin eylem önü konumu olduğunu gösterir.

	Soru	İfade	İki anlam	Kurulamaz
Ö1-Ö2-E2-NE-E1 (-mA)	169 %61.2	15 %5.4	40 %14.4	52 %18.8
Ö1-Ö2-E2-NE-E1 (-DİK)	183 %66.3	20 %7.2	34 %12.3	39 %14.1

Tablo.16-Tümcelerin 4.Sözcük Dizilişindeki Algılanmaları (Tümleş Yantümcesi Eklerinin Etkisi Dikkate Alınarak) (n=276)

Özne1-Özne2- Eylem2- Ne-sözcüğü-Eylem1(-mA) $\chi^2 = 73.79$, df=3, p<.01 [Soru tümcesi]

Özne1-Özne2-Eylem2-Ne-sözcüğü-Eylem1 (-dik) $\chi^2 = 92.09$, df=3, p<.01 [Soru tümcesi]

Tablo 16'da 4. sözcük dizilişinde tümleş yantümcesi eklerinin deneklerin algılanmalarına olan etkileri gösterilmektedir. Görüldüğü üzere farklı yapısal özelliklere sahip olan bu iki ek, bu dizilişte tümcelerin algılanmasında farklılığa yol açmamıştır.

5. Sonuç:

İki farklı yapıya sahip olan -mA ve -DİK tümleş yantümcesi ekleri 3. dizilişte (ne-soru sözcüğünün yantümce içinde bulunduğu diziliş) anlam farklılığı yaratmıştır. -mA eki ile kurulan tümceler denekler tarafından soru olarak algılanırken, -DİK eki ile kurulan tümceler ifade belirten tümce olarak algılanmıştır. Bu da her iki ekle kurulan yantümcelerin ne-sorusu barındırma özellikleri ile açıklanmıştır.

Farklı soru sözcüklerini kullanımı 1. (ne-soru sözcüğü tümcenin başında) ve 2. (ne-soru sözcüğü yantümcenin belirleyici konumunda "Spec-CP") sözcük dizilişinde deneklerin tümceleri soru ya da ifade olarak algılanmaları üzerinde farklılaştırıcı bir etki yapmamıştır. 3.sözcük dizilişinde (ne-soru sözcüğü yantümcenin içinde) ise *neden* soru sözcüğünde istisnai bir durum oluşmuştur. *Neden* soru sözcüğüyle kurulan tümceler soru olarak algılanırken, diğer üç soru sözcüğüyle kurulan tümceler ise ifade, bir başka deyişle yantümce sorusu olarak algılanmıştır. Bu da bize ne-belirtecimsisi ve ne-katılanının da bu dizilişte kendi içinde bir tutarlılık sergilemediğini göstermiştir.

Diğer bir istisnai durum ise 4. sözcük dizilişinde (ne-soru sözcüğünün 1.eylemin önünde bulunduğu diziliş) gözlemlenmiştir. Bu dizilişte ne-belirtecimsileriyle (*neden*, *ne zaman*, *kiminle*) kurulan tümceler sorunsuz bir şekilde soru olarak algılanırken, ne-katılanı olan *neyi* ile kurulan tümceler denekler tarafından anlamsız bulunmuştur. Bu farklılık ise ne-belirtecimsi ve ne-katılanı yapısal farklılıklarından kaynaklanmaktadır. *Neyi* belirtme durum eki almış olmasına rağmen tümce içinde

serbestçe hareket edememektedir, çünkü belirtme durum ekini atayan yantümce eylemidir ve yantümce eyleminin kapsama alanını terk edip, eylem sonuna geçtiği 4.dizilişte algısal bir sorun oluşmaktadır, denekler bu tümceyi anlamsız bulmuşlardır. Ne-belirtecimsiler tıpkı soru ifadesi içermeyen zarflar gibi tümce içinde serbestçe dolaşırken, aynı durum ne-katılanı için söz konusu değildir.

1. 2. ve 4. dizilişte tümceler soru belirten tümceler olarak algılanırken, 3. dizilişte ifade belirten tümce olarak algılanmışlardır. Bu da bize Türkçe karmaşık tümce yapısı içinde, ne-soru sözcüklerinin soru tümceleri oluşturmak için sadece 1.eylemin önünde değil, bunun dışında tümce başında ve yantümcenin belirleyicisi konumunda da bulunabileceğini göstermiştir. Tümce başı ve yantümcenin belirleyici konumunun (Spec-CP) Türkçe karmaşık tümce yapısında ne-soru sözcüklerinin soru oluşturmak için bulunabileceği uygun pozisyonlar olduğu söylenebilir. Bu durum, Japoncada görülen (Kawamura, 2004) çalkalamanın radikal yeniden oluşturma özelliğiyle (radical reconstruction property of scrambling) benzerlik göstermektedir. Bu özelliğe göre, Japoncada çalkalama sonucu yer değiştiren ne-soru sözcükleri özgün yorumlanmalarını tekrar oluştururlar. Türkçede de ne-soru sözcüklerinin en doğal yerinin 1.eylem önü olarak kabul edildiği düşünülürse, 1. ve 2. sözcük dizilişlerinde de soru algılanması tekrar kurulduğu için, bu özelliğin Türkçe karmaşık tümce yapısı için de geçerli olduğu varsayılabilir. Fakat 3. dizilişte (ne-soru sözcüğünün yantümce içinde bulunduğu diziliş) tümcelerin ifade belirten tümceler olarak algılanması, Türkçede bu özelliğin Japoncadaki kadar radikal olamayabileceğini ve hatta çalkalama sonucu yeni kapsama alanı ilişkileri kurulabileceğinin tartışılabilirliğini gösterir.

Kaynaklar

- AKAR, D. (1990). *Wh-questions in Turkish*. Unpublished M.A. Thesis. Boğaziçi University.
- ....., (2001). "Wh-questions in Turkish". *Current Issues in Turkish Linguistics*, Proceedings of the 5th International Conference on Turkish Linguistics.2: 67-74.
- ARSLAN, C. (1999). *Approaches to wh-structures in Turkish*. Unpublished M.A. Thesis. Boğaziçi University.
- BAYER, J. (2006). "Wh-in-situ". *The Blackwell Companion to Syntax*, M. Everaert and H. Van Riemsdijk (Eds.), Oxford, Blackwell, 5: 1 – 53.
- BHATT, R.M. (2003). "Wh-in-situ and wh-movement". *Topics in the Syntax of the Modern Indo-Aryan Languages*, 1 – 20.
- CENOZ, J. (1997). "The influence of bilingualism on multilingual acquisition: Some data from the Basque country". *Actas Do I Simposio Internacional Sobre O Bilingüismo*, 278 – 287.
- EMEKSİZ, Z.E. (2006). "Eylem önü konumundaki çıplak özne AÖ lerinin belirlilik durumu", *Dilbilim Araştırmaları*:1-10.
- ERGUVANLI, E. (1984). *The function of word order in Turkish grammar*, University of California Publications. 106.

- GÖRGÜLÜ, E. (2006). *Variable wh-words in Turkish*, Unpublished M.A. Thesis, Boğaziçi University.
- KARİMİ, S. (2005). "A minimalist approach to scrambling, evidence from Persian". *Studies in Generative Grammar*, 76, Mouton, Berlin.
- KAWAMURA, T. A. (2004). "Feature-checking analysis of Japanese scrambling". *J. Linguistics*, 40: 45-68, Cambridge University Press.
- KO, H. (2003). "When in-situ languages diverge: Altaic vs. Non-Altaic wh-adjunct constructions", *To Appear in MIT Working Papers in Linguistics*, a first draft on August 25, 2003.
- KORNFILT, J. (1994). "Türkçede geçişim ve sözcük dizimine etkisi", *Dilbilim Araştırmaları*: 42-53.
- KORNFILT, J. (2001). "Functional projections and their subjects in Turkish clauses", *The verb in Turkish*, 44: 183-212.
- KORNFILT, J. (2003). "Scrambling, subscrambling, and case in Turkish", *Word Order and Scrambling*, (Ed.) S. Karimi, Blackwell Publishing, 125-155.
- KURAL, M. (1992). *Properties of scrambling in Turkish*, Ms. UCLA.
- LIEBERMAN, M. and AOSHIMA, S. (2006). "Generating Japanese wh-questions, native-like biases in generation of wh-questions by non-native speakers of Japanese", *To Appear in Studies in Second Language Acquisition*, 28 (3), 2006.
- MIYAGAWA, S. (2003). "Wh-in-situ and scrambling in the context of comparative Altaic syntax", *Paper Presented at WAFL 1 (Workshop in Altaic Formal Linguistics, MIT)*.
- ÖZSOY, S. (1996). "A' dependencies in Turkish", *Current Issues in Turkish Linguistics, Proceedings of the 5th International Conference on Turkish Linguistics*, 1: 139-158.
- POPIEL, S.J., and McRAE, K. (1988). "The figurative and literal senses of Idioms, or all idioms are not used equally", *Journal of Psycholinguistic Research*, XVII, 6: 475-487.
- SABEL, J. (2001). "Wh-questions in Japanese: Scrambling, reconstruction and wh-movement", *Linguistic Analysis*, 31(1-2).
- VINCENZI, de M. and JOB, R. (1993). "Some observations on the universality of the late-closure strategy", *Journal of Psycholinguistic Research*, II, 22:189-206.
- YARAR, E. (2005). "Yan tümcelerde ol-eylem kökü –ebil etkileşimi", *19. Ulusal Dilbilimi Kurultayı Bildirileri*, 129-143.

Ek

Ayşe ne zaman Ali'nin gelmesini söyledi
Neden Ayşe Ali'nin gelmesini söyledi
Ayşe Ali'nin kızdığını söyledi
Ayşe Ali'nin yapmasını neyi söyledi
Ayşe Ali'nin neden gelmesini söyledi
Ayşe Ali'nin kiminle gelmesini söyledi
Kiminle Ayşe Ali'nin gelmesini söyledi
Ayşe Ali'nin geldiğini gördü
Ayşe Ali'nin neyi yaptığını söyledi
Ayşe Ali'nin kiminle geldiğini söyledi
Ayşe Ali'nin ne zaman geldiğini söyledi
Ayşe neyi Ali'nin yapmasını söyledi
Neden Ayşe Ali'nin geldiğini söyledi
Ayşe Ali'nin gelmesini ne zaman söyledi
Ayşe Ali'nin geldiğini neden söyledi
Ayşe Ali'nin arayacağını sandı
Neyi Ayşe Ali'nin yaptığını söyledi
Ayşe neden Ali'nin gelmesini söyledi
Ayşe ne zaman Ali'nin geldiğini söyledi
Ayşe Ali'nin gelmesini istedi
Ayşe Ali'nin neden geldiğini söyledi
Ayşe Ali'nin gelmesine kızdı
Ayşe Ali'nin geldiğini ne zaman söyledi
Neyi Ayşe Ali'nin yapmasını söyledi
Ayşe kiminle Ali'nin gelmesini söyledi
Kiminle Ayşe Ali'nin geldiğini söyledi
Ayşe Ali'nin aramasını istedi
Ayşe neyi Ali'nin yaptığını söyledi
Ayşe Ali'nin ne zaman gelmesini söyledi
Ayşe Ali'nin gelmesini neden söyledi
Ayşe Ali'nin geldiğini kiminle söyledi
Ayşe Ali'nin sorduğunu duydu
Ayşe Ali'nin gelmesini kiminle söyledi
Ne zaman Ayşe Ali'nin geldiğini söyledi
Ayşe kiminle Ali'nin geldiğini söyledi
Ayşe Ali'nin arayacağını duydu
Ayşe Ali'nin yaptığını neyi söyledi
Ayşe Ali'nin geldiğini söyledi
Ayşe neden Ali'nin geldiğini söyledi
Ne zaman Ayşe Ali'nin gelmesini söyledi
Ayşe Ali'nin geldiğini duydu
Ayşe Ali'nin neyi yapmasını söyledi